

Индекс на гражданското участие в България 2023

● АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ АНКЕТНО ПРОУЧВАНЕ ●

Паспорт на изследването

Изследвани съвкупности:

- Съвкупност 1 – представители на граждански организации, и на народни читалища;
- Съвкупност 2 – представители на институциите: на местната власт, на централната власт, местни омбудсмани.

Методика на изследването:

Разработени две отделни анкетни карти, предназначени съответно за съвкупност 1 и съвкупност 2, които съдържат затворен и отворен тип въпроси. Количествено проучване на цялата изследвана съвкупност; качествен елемент при анализа на въпросите с отворен отговор; без зададени квоти и подбор с цел максимално покритие на целевите групи; участие чрез попълване на въпросник.

Брой попълнени анкетни карти от съвкупност 1: 45

Брой попълнени анкетни карти от съвкупност 2: 54

Дейности:

- Изработване на въпросници;
- Адаптиране на въпросниците за онлайн платформа;
- Разпращане на въпросниците и събиране на отговори;
- Въвеждане на събраната информация и изграждане на база данни;
- Анализ и обработка на резултатите;
- Изготвяне на доклад.

Време на провеждане: април-юни 2023 г.

Изготвили: Георги Петров, Ива Таралежкова

1. Цели и контекст на изследването. Основни понятия.

Изследването на Индекса на гражданското участие обхваща последните две години от провеждането на изследването през 2021 г. до м. май 2023 г. и се придържа към предварително зададената дефиниция на гражданското участие, според която това е *„процес, посредством който интересите на отделни граждани или на граждански групи се декларират и вземат под внимание при вземане на управленски решения в различни публични сектор“*.

Проучването обхваща две целеви групи, за които са разработени и два отделни въпросника, които дават възможност да се открият пресечни точки и разминавания във възприятията на граждани и институции.

Първата група се състои граждански организации, включително организации членове от мрежата на Сдружение „Форум Гражданско Участие“ (ФГУ), партньори на ФГУ (отново ЮЛНЦ), и представители на читалища. Втората група респонденти обхваща представители на местните власти, министерства и местни омбудсмани.

Паралелно с анкетното проучване, Индексът включва проведено национално представително омнибусно изследване, експертен анализ на правната рамка, като всичките служат като основа за провеждането на дискусия в експертна фокус-група. Прилагането на различни методики позволява изготвянето на задълбочен анализ на средата, използваните от гражданите и гражданските организации инструменти и ефекта от тяхното прилагане.

2. Профил на респондентите.

Общият брой на коректно попълнените анкети е 99 и, въпреки широкия обхват на поканените за участие, активността е намалела в сравнение с броя на тези през 2021 година - 123.

Териториален обхват

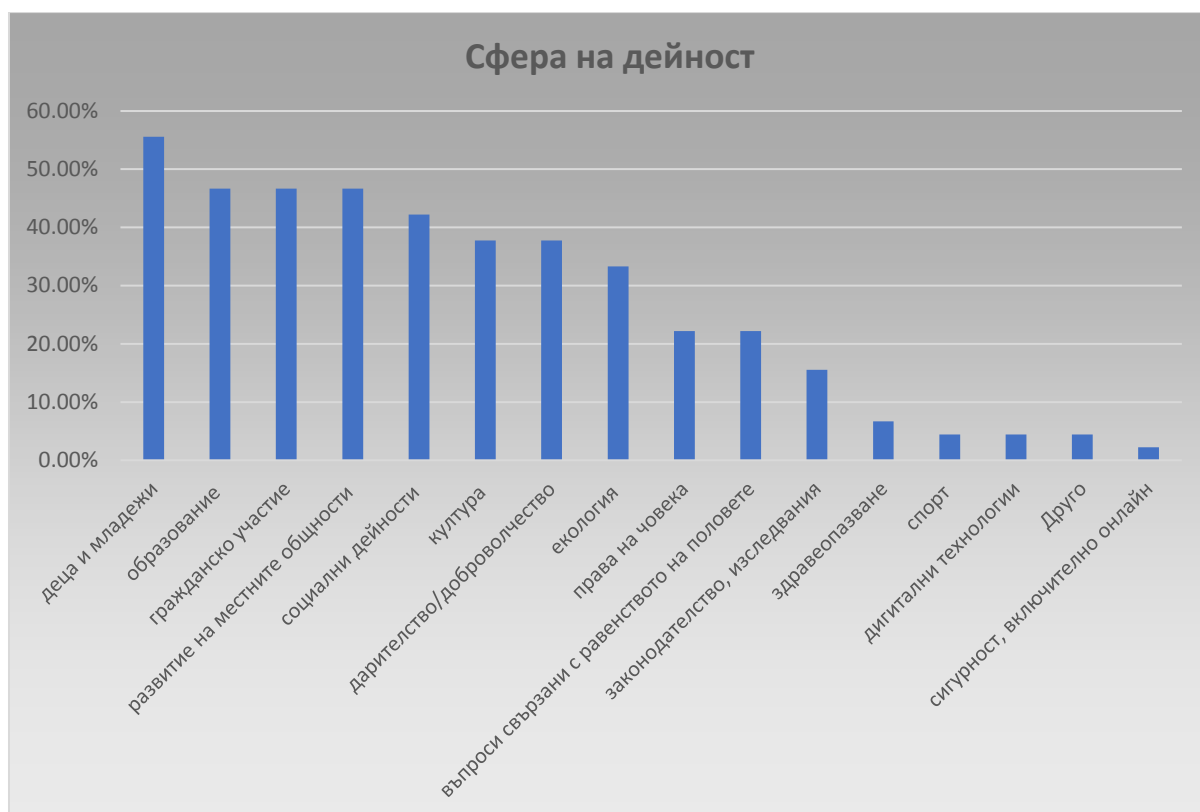
Анкетното проучване покрива всички типове населени места - столица, областен град, малък град и село. Резултатите все пак показват, че разпределението по териториален признак не е твърде равномерно. Около 46% от организациите са базирани в областен град, близо 24% - в столицата, от малки градове - 13% и села - 15%.

Фактът, че повече от половината отговори са от представители на министерства и през тази година води до значителен превес на столицата сред представителите на институциите - близо 52%, 13% - от областен, 26 % са от малък град, а отговорите, идващи от представители на институции в села, са 9 %.

Осреднено, общият териториален обхват е близо 40 % респонденти от столицата, 30% от областни градове, почти 20% са от малки градове и 12% от села (тук процентът на активност се е удвоил в сравнение с 2021 година).

Сфери на дейност

Най-често посочените сфери на дейност на представителите на група 1 са: деца и младежи, образование, гражданско участие и социални дейности. Почти 47% от отговорилите отбелязват като своя дейност и развитието на местни общности. Голям процент (между 33 и 38%) развиват дейност в сферата на културата, екологията и дарителство/ доброволчество.

Графика №1: Сфери на дейност на гражданските организации

При респондентите от втората група 44% и 43% представляват съответно общинска администрация и министерства, 7% са местни обществени посредници/ омбудсмани и по един са представителите на обществен съвет, държавна агенция и администрацията на МС. Въпреки изпратените многобройни покани, не са се включили представители на национални консултативни съвети и регионални съвети за развитие. Тъй като по време на провеждането на проучването не беше наличен работещ парламент, няма отговори и от Народното събрание.

3. Практики и проявления на гражданското участие.

3.1. Инициативи на гражданско участие на местно ниво през последните три години.

Отговорите на участвалите в анкетата показват, че използват широк спектър от форми на участие **по важни въпроси от местно значение** през последните две години. Все пак, могат да бъдат открити няколко, като тук респондентите са могли да изберат повече от един отговор:

- **Форуми и дискусии** по важни въпроси от местен характер - 62.22%;
- **Застъпнически кампании** на местно равнище - 44.44%;
- Изпращане на **писма и позиции** до институциите на местно равнище - 37.78%;
- **Групи в социалните мрежи** по въпроси от местен характер - 35.56%;
- **Петиции и подписки**, включително онлайн и изпращане на сигнали и жалби - по 20%.

Сравнението с предходния период показва, че се запазва процентът на обществени форуми и дискусии като най-често използвани инструменти за участие.

В същото време, участието в групи в социалните мрежи отстъпва от второ на четвърто място, изпреварвано от силно повишения процент на участие в застъпнически кампании на местно ниво.

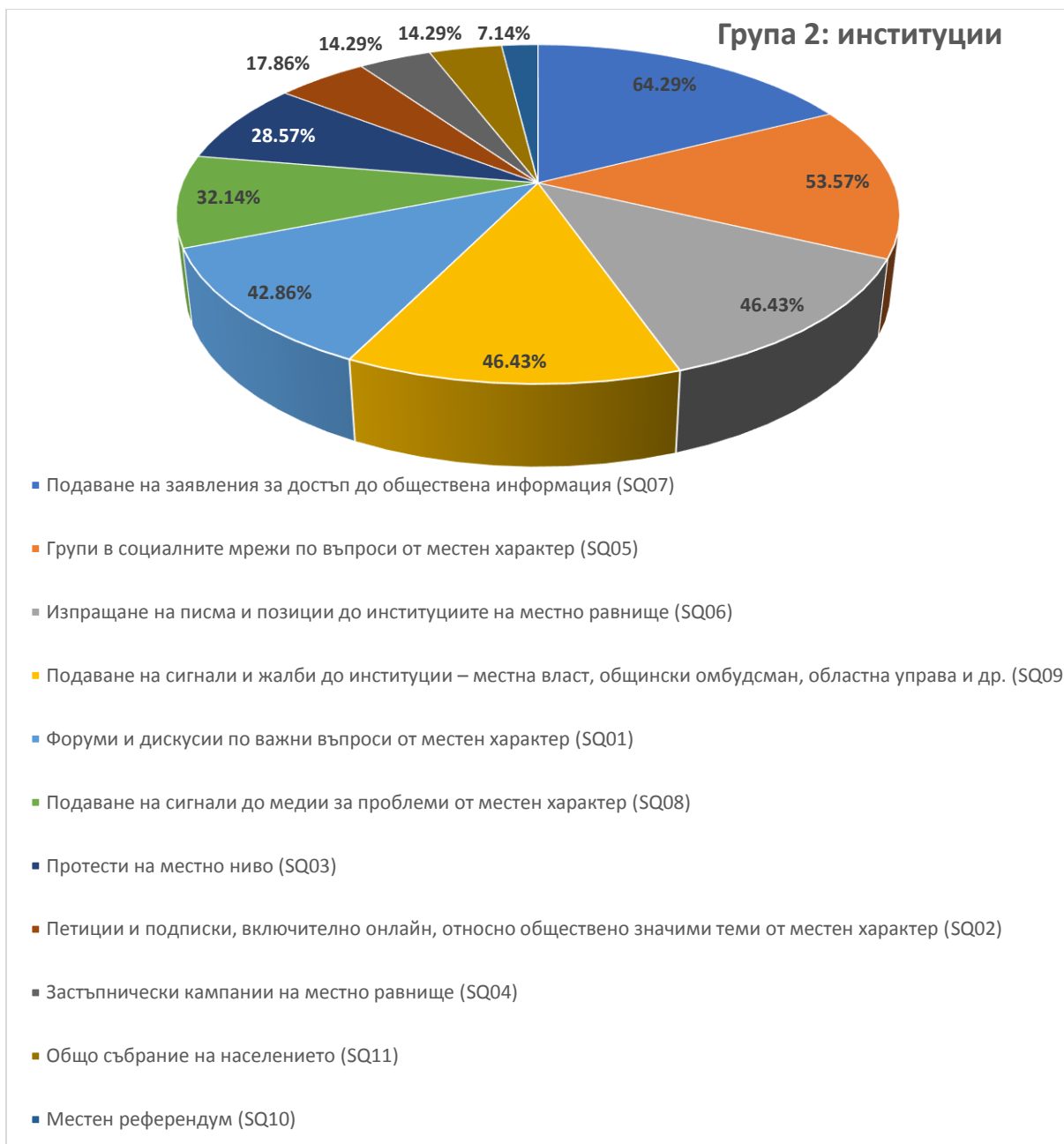
Трети по честота на използване са писма и позиции до институциите на местно равнище, а най-малко е включването в протести на местно ниво (6.67%) и местен референдум (2.22%).

Графика №2: През последните две години Вашата организация/група участвала ли е в някоя от изброените форми на гражданска активност на общинско равнище?

От своя страна, институциите считат, че най-често използваният от гражданите инструмент на местно ниво е **подаване на заявления за достъп до обществена информация** (64,29%), следван от участие в групи в социалните мрежи (53.57%). Тъй като голям брой кметове имат страници в социалните мрежи, вероятно този канал им се вижда ефективен и търсен от гражданите, което от гледна точка на организациите не е точно така. Изпращането на писма и позиции, както и подаването на жалби са с еднакъв интензитет на прилагане, а малко след тях е иницирането и участието във форуми и дискусии по важни местни въпроси.

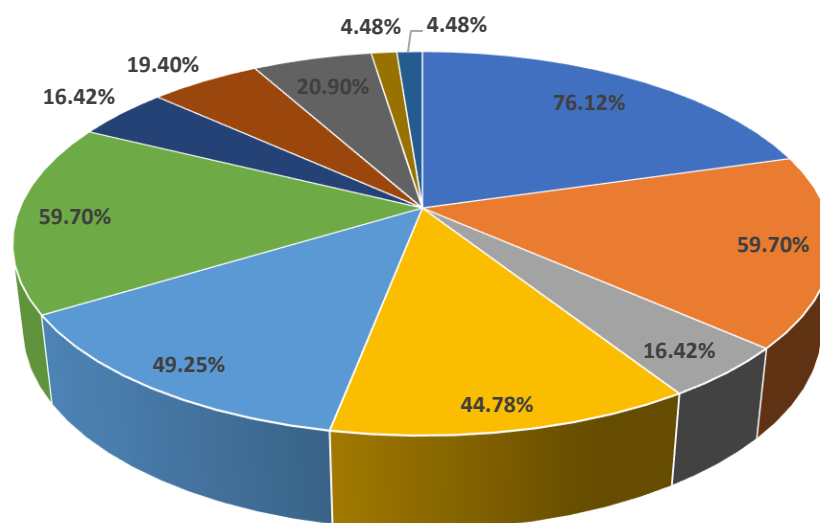
Основното разминаване между мненията на гражданските организации и институциите е в преценката им за организирането на застъпнически кампании - докато първите нареждат този инструмент на второ място по прилагане, то втората група го поставя едва на девето с 14%.

Графика №3: През последните 3 години използвали ли са гражданите във Вашата община някоя от изброените форми на гражданска активност?

3.2. Инициативи на гражданско участие на регионално и национално ниво през последните три години.

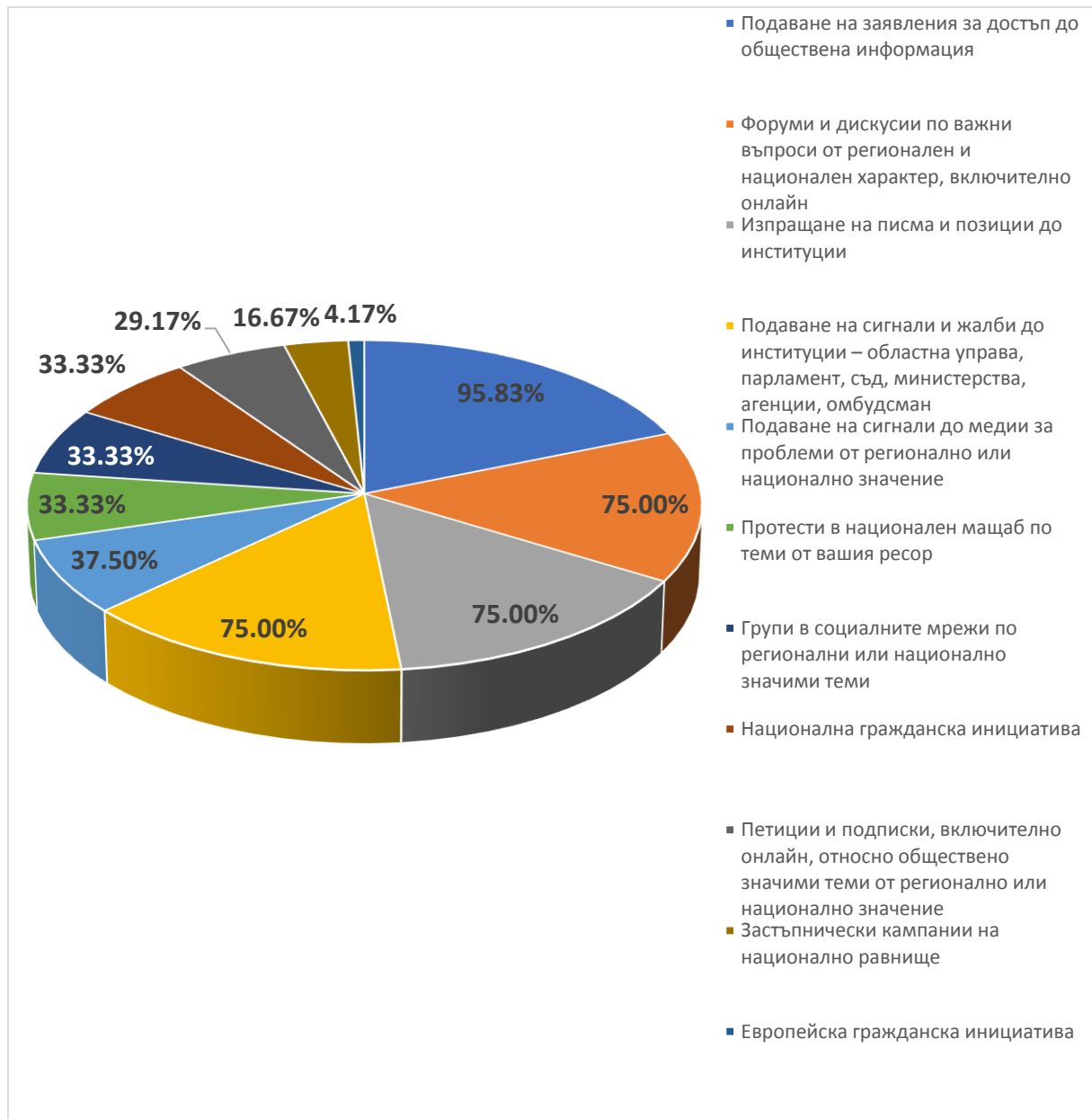
Може да се каже, че и през този период на изследване като цяло резултатите за участие на регионално и национално ниво в голяма степен повтарят тези на местно. Най-голям брой респонденти от група 1 отново отбелязват форумите и дискусиите по значими въпроси, а значителна част отбелязват писмата и становищата като използвана форма за участие. Трети по значимост са застъпническите кампании и социалните мрежи. Най-ниско е участието в кампания за национален референдум, което е обяснимо с тежките законодателни процедури, обуславящи невъзможността граждански организации да инициират този инструмент на пряка демокрация. Наблюдава се сериозен спад в участието в протести, както на национално, така и на местно ниво - от 16.42% на 6.67%

- Форуми/ дискусии по въпроси от регионален и национален характер
- Петиции/ подписки по теми от регионално или национално значение
- Протести в национален мащаб
- Застъпнически кампании на национално равнище
- Групи в социалните мрежи по регионални или национално значими теми
- Изпращане на писма и позиции до институции
- Подаване на заявления за достъп до обществена информация
- Подаване на сигнали до медии
- Подаване на сигнали и жалби до институции
- Участие в кампания за национален референдум
- Друго

Графика №4: През последните три години Вашата организация/група участвала ли е в някоя от изброените форми на гражданска активност на регионално и национално равнище?

Респондентите от група 2 отново отчитат подаването на заявления за достъп до информация като най-често срещаната форма на гражданска активност, следвана с равни стойности от форуми и дискусии, подаване на жалби и изпращане на писма и позиции до институциите. **Застъпническите кампании, припознавани като често използван инструмент от организациите на гражданското общество (44.78%), отново остават слабо забелязани от институциите - само 16.67% от респондентите отбелязват, че знаят за такива.**

Графика №5: Знаете ли за инициативи на граждански организации/неформални граждански групи или отделни граждани през последните 3 години на регионално и национално равнище?

3.3. Ефективност на използваните инструменти

Само 11% от представителите на ГО отчитат, че са постигнали напълно целите на инициативите, но много голям процент посочват, че те са постигнати до голяма степен (53.33%) или частично (26.66%). Около 9% са онези, които не смятат, че инициативата и участието им са имали някакъв резултат.

Като най-ефективни инструменти те посочват застъпническите кампании (51%) и обществените обсъждания/ консултации (49%).

Сред причините за това представителите на гражданското общество посочват възможностите за достъп, диалог, натиск върху властите и институциите, както и това, че се *„Осъществява връзка с институциите, активизират се гражданите“, „диша се във врата“ на управляващите*, а също така и *„Застъпническата кампания позволява привличане вниманието и ангажиране на институции/лица, от чиито компетенции е вземането на решения и предприемане на реални действия за решаване на проблема.“* Отчита се и фактът, че участие или инициране на кампании води до повишаване на тяхната роля в обществото. Както и през предходния период на измерването, има организации, срещу които започват разследване по сигнал на държавна институция заради активната им гражданска роля и позиция. Все пак, преобладава мнението, че колкото повече *„се вдига шум“*, толкова по-вероятно е да се стигне до положителна промяна. Отчита се и ролята на медиите като проводник на този „шум“, но има твърдения, че те по-скоро помагат в кампании за набиране на средства, отколкото - при решаване на конкретни проблеми. Сред свободните отговори често се среща и мнението, че институционалните канали - жалби и сигнали, дори и да не дават резултати, оставят писмена следа, дават гласност на проблема и изискват някаква реакция.

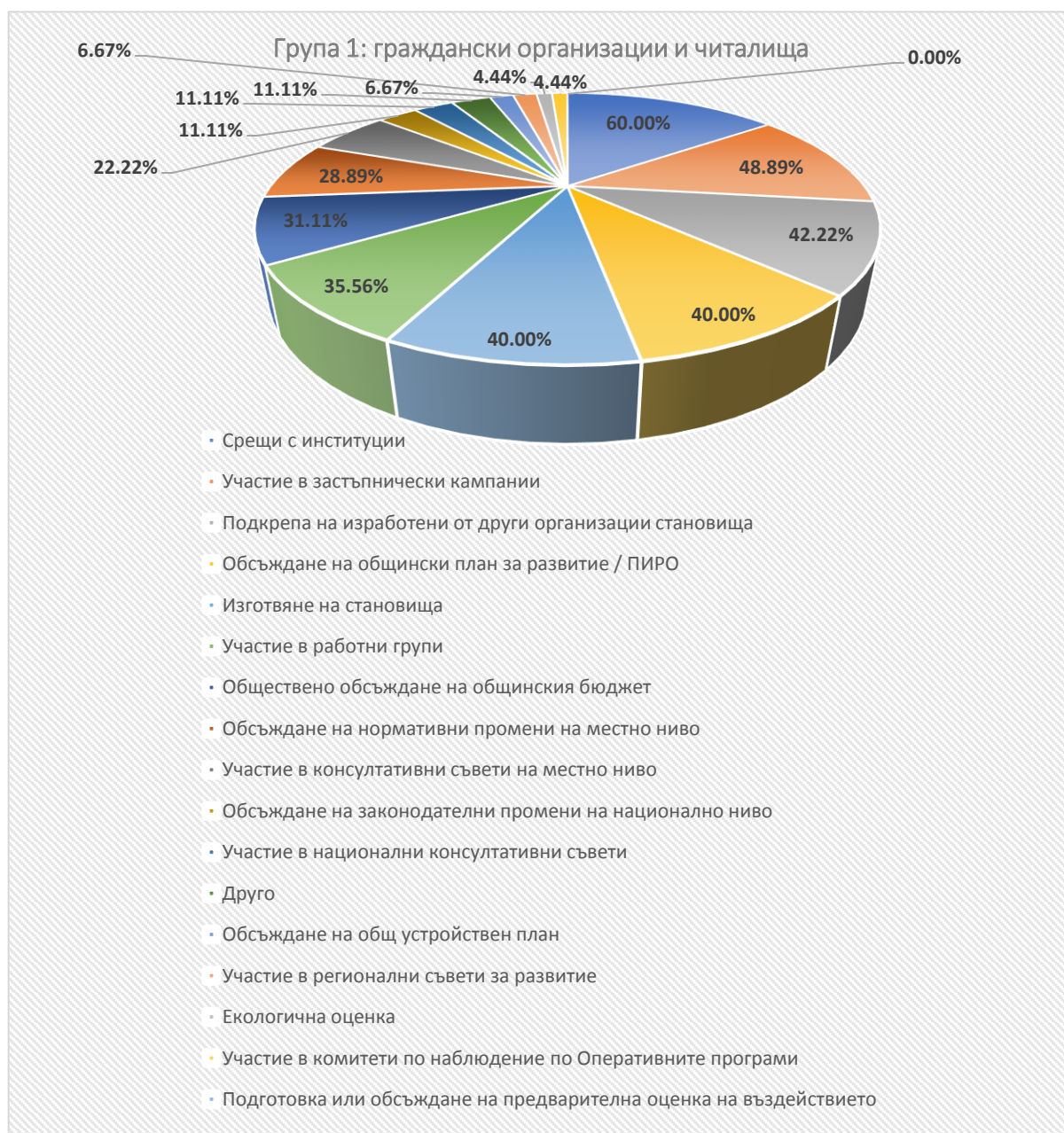
Институциите подреждат на първо място по ефективност обществените консултации с над 70%, след което идват сигнали и жалби, и обществени форуми. Застъпническите кампании се припознават като ефективен инструмент от по-малко от 13%, отново сериозно разминаване с преценката на гражданските организации. В дъното на оценката за ефективност са формите на пряката демокрация - общи събрания на населението и референдуми, и това е единственото съвпадение между мненията на двете групи.

На въпроса на кое ниво ефективността на гражданското участие е по-висока над 55% отговарят, че това е местното ниво. Аргументите в тази насока са, че колкото по-близо са институциите до гражданите, толкова по-добре могат да видят проблемите им. *„България е в политическа криза в национален мащаб. В последните 2 години институциите не могат да тръгнат в определена посока поради постоянните смени. На местно ниво управлението е по-стабилно и може да се наблюдават някои по-последователни стъпки и политики.“*

Сред факторите, възпиращи ГО да участват по-активно в граждански дейности и инициативи, над 70% отговарят, че нямат достатъчно хора в екипа, които да участват. Голямото предизвикателство, обусловено от липсата на източници за финансиране за гражданските организации и инициативи, е свиването до минимум на екипите им и липсата на достатъчно капацитет - организациите

отбелязват, че участието изисква време и усилия, материалите са обемисти и не винаги са публикувани навреме. Около 11% отбелязват, че се опасяват от негативна реакция от страна на институциите.

По отношение на участието в различни видове обществени консултации, респондентите от група 1 посочват най-често (60%) срещите с институции като практика. На второ място отново се нареждат застъпническите кампании с близо 50%. Ранкирането на тези подходи се запазва от предходното изследване със слаб ръст в застъпническите кампании и лек спад в участието в работни групи. Силно намален е процентът на респонденти, участващи в обсъждането на законодателни промени (11%) в сравнение с над 25% през 2021 година. Очевидна причина за това са трудно работещите и често сменящи се състави на НС през последните 2 години.

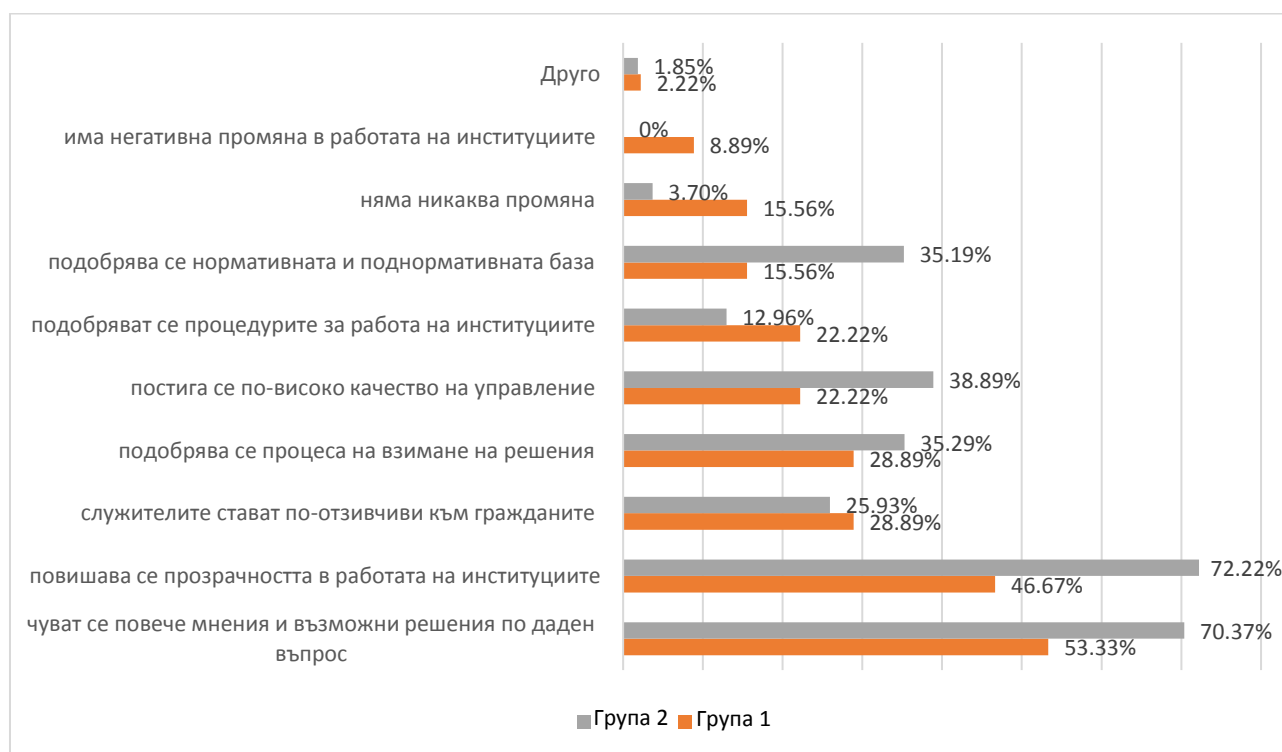
Графика №6: През последните три години Вашата организация/група участвала ли е в различни формати на обществени консултации?

По отношение на ефективността на консултациите, чрез кръстосаната проверка, на резултатите от анкетата, отново виждаме полюсни различия при оценките. Ако само 11% от гражданските организации твърдят, че предложенията им са били взети предвид, то близо 89% от институциите виждат такъв ефект. Около 38% от Група 1 считат, че консултацията е била формална, сравнено с мнението на институциите, че всеки е имал право на глас (74%), дава се достатъчен срок за представяне на становища (67%) и на участниците се предоставя достъп до информация, свързана с целите на дискусиата (56%). Тези различия в гледната точка се запазват по правило във всички издания на Индекса. Като нов елемент, отбелязан и от двете групи е възможността за участие онлайн. Сред неблагоприятните самооценки на институциите се отчита все още рядко срещаното предварително формулиране на въпроси за коментар и предложения от гражданите, структуриране на дискусиата и ангажирането на безпристрастен водещ/ модератор.

По отношение на консултативните съвети, отново по-голямата част от анкетирания не са участвали лично в заседания на КС и не могат да дадат мнение, а когато са участвали, усещането е за формализиране на процеса. При отговорите на респондентите от група 2 отново виждаме малко по-позитивна оценка в сравнение с тази на ГО. Като цяло, обаче, оценката и на двете групи се запазва под средното ниво, с изключение на твърдението на 54% от анкетирания представители на институциите, че при провеждането на консултативните съвети има достатъчен срок за представяне на становища и коментари по темата - нещо, което е задължително по закон/ нормативна база и не може да се отчете като постижение на самите институции.

4. Ефект и резултати от гражданското участие. Промени в средата.

Данни за мнението на гражданските организации и институциите относно промените, които се наблюдават в работата на институциите в резултат на гражданското участие може да бъдат намерени на графиката по-долу.

Графика №7: Какви промени наблюдавате в работата на институциите в резултат на гражданското участие?

В Отговорите на този въпрос се запазва по-високата самооценка на институциите за влиянието на гражданското участие върху качеството на тяхната работа. Институциите отново оценяват най-високо възможността за вземане предвид на повече мнения и възможни решения, докато институциите оценяват високо и подобряването на прозрачността в работата им. По-високи оценки от страна на гражданските организации отколкото от страна на институциите са дадени на показателите, свързани с подобряване на процедурите и отношението на служителите. В свободните отговори на ГО се среща и мнението, че „Институциите започват да обвиняват гражданите и НПО, че са платени и едни и същи се изявяват“, докато в отговор на представител на институциите четем: „възможно е (НПО) да затрудняват и дори да блокират определени процеси и дейности, ако се намесват в теми, които не познават или са тенденциозни, ако преследват частни интереси т.н.“

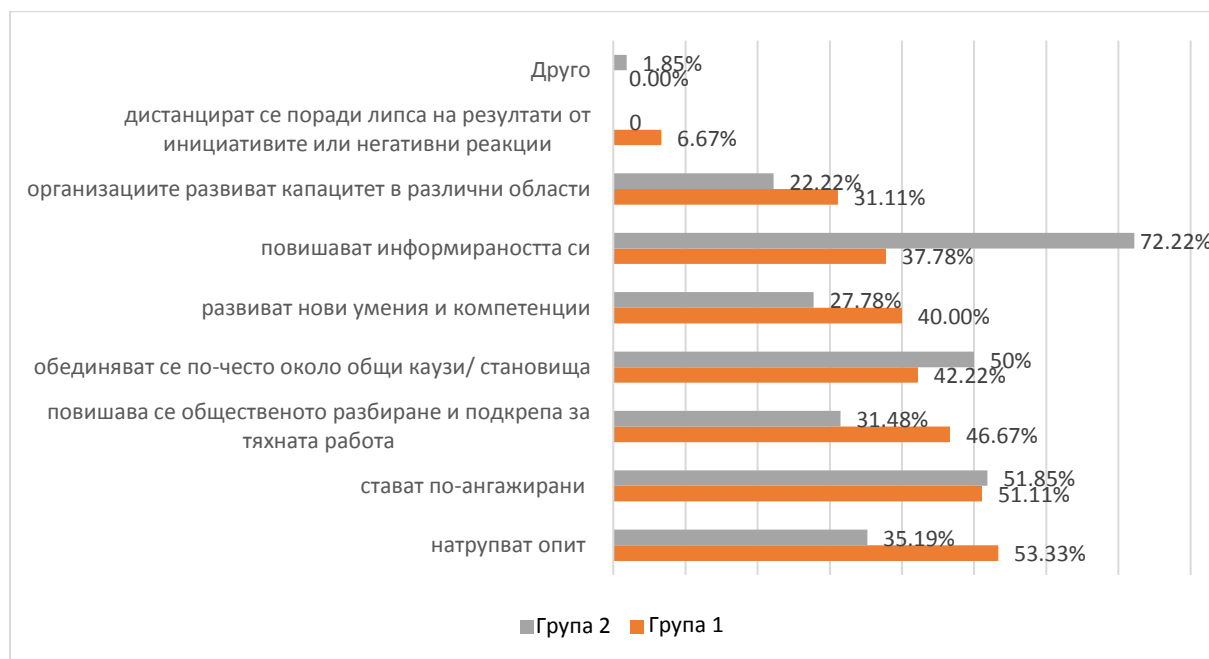
• **Промени в работата на гражданските организации или групи**

Според гражданските организации най-голяма е промяната в посока натрупването на опит (53.33%) и повишаване на тяхната ангажираност (51.11%). Повишена е и оценката на участието за по-лесното обединяване за общи каузи в сравнение с предходния период. Регистрират се много ниски стойности на дистанциране поради липса на резултати. Според институциите, най-голяма полза за организациите е повишаването на тяхната информираност. В свободните коментари на институциите четем и конкретни примери за ползата от участието на организациите:

„НПО подпомогнаха държавата по време на бежанската криза от Украйна и демонстрираха капацитет, отговорност и способност за съвместна работа с държавните институции.“

„Бяха повдигнати обществено значими теми, свързани със защита правата на човека и в частност домашното насилие, вкл. съвместна РГ с гражданско участие изготви проект на Закон срещу домашното насилие.“

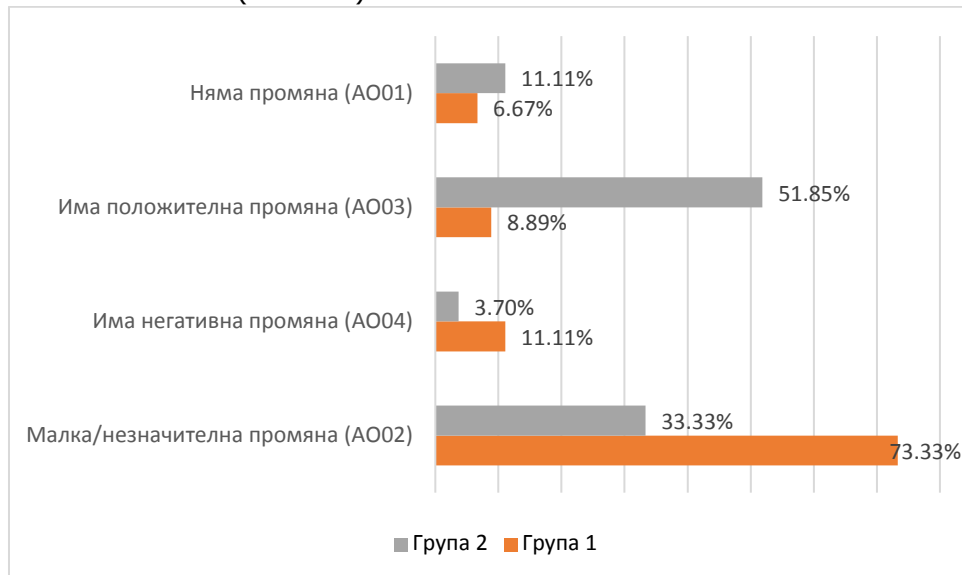
„В резултат на граждански инициативи се наблюдава подобряване качеството на социалните услуги и компенсации за хората с трайно намалена работоспособност, в случаите, в които са били оцетени, поради забавяне работата на институции и държавни органи.“

Графика №8: Какви промени наблюдавате в работата на гражданските организации/групи вследствие на проявеното гражданско участие?

- **Промени в контекста**

Повече от половината от представителите на институциите споделят мнението, че гражданското участие е предизвикало промяна в политическия, икономически и социален контекст в страната. Това е увеличение с над два пъти, в сравнение с предишното проучване. Според другата група, промяна няма (6.67%) или тя е малка и незначителна (73.33%).

Графика №9: Как се е променил политическият, икономически и социален контекст в страната в резултат на гражданското участие?

Представителите на институциите споделят:

„Добре е гражданите да дават своите предложения за развиването на местната общност и да им се зачита мнението, тъй като по този начин се повишава доверието в местната администрация и институциите.“

„Чрез положителна промяна оценяваме гражданските инициативи, например за забрана на проучванията и добива на шистов газ в Добруджа, в икономически план забрана за внос на зърно от Украйна и т.н.“

„Тъй като последните две години бяха наситени със събития с инцидентен характер - много добре се видя добрата организация на работа на НПО сектора, гражданите спонтанно отговориха на нуждите на хората в беда - в Украйна, в Турция, в Каравелово , в нужда от лечение на деца или за закупуване на необходима медицинска техника и т.н. Информираността на гражданите в много посоки дава резултат към изграждане на положително отношение в социален контекст - солидарността се повиши. Хората потърсиха начин чрез гражданските организации да изпратят по-бързо своите помощи и послания. Е в доста от случаите реагира добре и по-бързо и самата държавна/общинска администрация.“

Докато мнението на организациите на гражданското общество са:

„Въпреки, че процесът на падане на правителството на Бойко Борисов започна с многобройни граждански протести и заявки за промяна в политическия контекст в страната, две години по-късно все още няма стабилно управление. Политическите партии не припознават достатъчно действителните желания и заявки на активните граждани и за повечето от тях приоритет е властта, а не - обществения интерес.“

„Политическият, икономическият и социалният контекст в страната се е влошил толкова много, вследствие на други фактори, че резултатът от гражданските инициативи трудно може да бъде оценен.“

„Много от застъпническите кампании завършват с успех. Институциите по-често търсят ГО за консултации/понякога защото закона им вменява задължения/. Обществените нагласи се променят в посока активизиране, макар и трудно, тъй като все още стереотипите и политическите процеси влияят на доверието на хората. Все още широко е разпространен "клиентелският подход" на някои НПО и това се отразява на имиджа на гражданския сектор.“

„Има отделни, спорадични успехи в различни области - образование, здравеопазване, екология, но дори и те да са били инициирани и реализирани от НПО, накрая заслугите си ги приписват политиците или местната власт.“

И един цитат, който може да служи до голяма степен и като обобщение:

„Политическата ситуация в страната нанася тежки щети върху усилията на гражданските организации. Гражданската енергия намалява. Чести избори, неработещ парламент, липса на законодателен процес намаляват потенциала за промени. Разделение в обществото, липса на авторитети, подмяна и атаки срещу основни демократични ценности са основните предизвикателства в процеса на отстояване на интересите на гражданите.“